

KASJOTTE PIJPEN

door J. van der Meulen

Sinds het begin van het pijpenmaken heeft de pijp een hele reeks ontwikkelingen doorgemaakt.

De basisvorm is waarschijnlijk gebaseerd op een rookinstrument uit het Caraïbisch gebied of de Nieuwe Wereld en door de Engelse pijpenmakers verder gemodelleerd.

Toen in ons land de eerste pijpen werden vervaardigd, leken deze als twee druppels water op de uit Engeland geïmporteerde pijpen. Onder invloed van de toenemende aanvoer van tabak en de daaruit voortvloeiende daling van de prijs neemt de inhoud van de pijpekop toe. Hierdoor ontstaan plaatselijk kenmerkende verschillen, waardoor het vaak mogelijk is de herkomst van de pijp vast te stellen.

In centra waar meerdere Engelse pijpenmakers actief zijn geweest, zoals Amsterdam en Gouda, blijkt de vormontwikkeling vrijwel identiek te verlopen met als gevolg dat de 17e-eeuwse produkten moeilijk van elkaar te onderscheiden zijn.

In de 18e eeuw wordt het uiterlijk van de pijp vooral bepaald door de vormgeving die in Gouda wordt ontwikkeld. Mede door de economische bloei en de grote verspreiding van het roken in alle lagen van de bevolking ontstaat behoefte aan een groter assortiment. Men wil zich graag onderscheiden van de massa. Het uiterlijk van de pijp speelt hierbij een voorname rol. Men kan zich profileren door een fraai versierde pijp aan te schaffen, die duurder is, of zijn status aangeven door uit langgesteelde pijpen te roken. Het is duidelijk, dat een arbeider door zijn werk en kleine behuizing niet uit de voeten kan met een pijp van meer dan 50 cm.

Naast variaties in versiering en steellengte werden ook pijpen gemaakt, die voor de export bedoeld waren en appelleerden aan de smaak van de buitenlanders. Zo kennen we o.a.: elbow-, TD-, kasjotte en tulppijpen.

De benaming van een pijp wordt slechts bij uitzondering in akten vermeld en tekeningen van de bedoelde pijpen ontbreken geheel. Meestal wordt alleen de kwaliteit, bijv. grove of fijne, aangegeven.

In dit geval gaat het om de benaming van de *kasjotte pijp*, ook wel *kleine kromkop* genoemd.

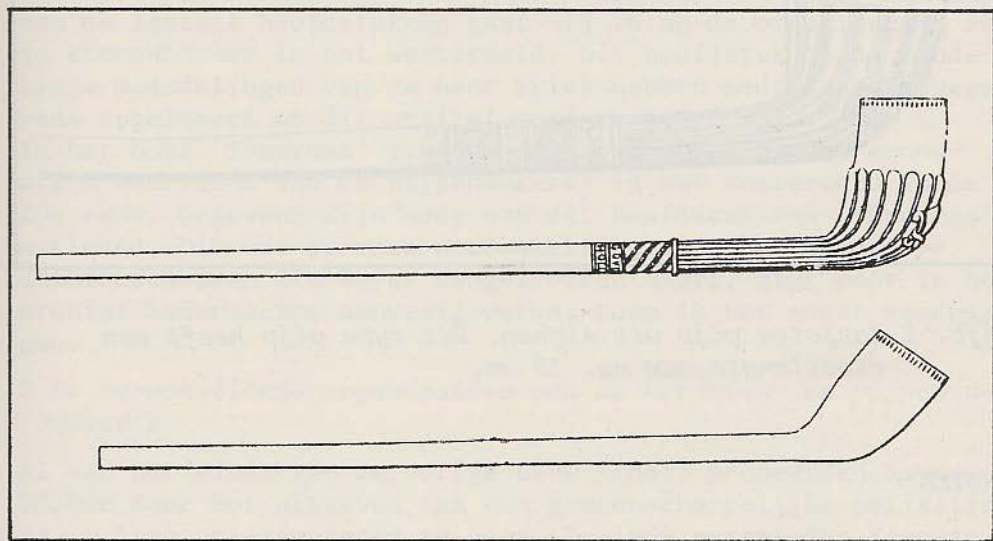
Waar komt die naam vandaan? Als we in het alom bekende Van Dale woordenboek zoeken of het Middelnederlandsch handwoordenboek (1) raadplegen, waarin in onbruik geraakte woorden en oude schrijfwijzen worden verklaard, blijkt dit tevergeefs te zijn.

Als we ons echter realiseren, dat vroeger veel namen en woorden fonetisch werden opgeschreven, vooral als deze niet 'eigen' waren, zou dit een oplossing kunnen bieden.

Een andere schrijfwijze van het woord kasjotte die zeer voor de hand ligt, is 'cachotte' of 'cajotte', overeenkomstig het Franse woord voor kerker of gevangenis. Het is duidelijk, dat dit geen verklaring oplevert voor dit pijptype.

Een uitkomst bracht de Fransman Duhamel du Monceau (2). Hij schreef in zijn publikatie uit 1771: "...dit zijn pijpen zonder hiel, genaamd cajottes of cachottes. Deze pijpen worden zo genoemd, omdat zij geen puntige hielen hebben; de boeren brengen ze, zonder etui, gemakkelijk op in de diepe zakken van hun broek. Ze worden verkocht in Vlaanderen en in de Artois; de versierde worden verkocht à 45 fr. per gros, en de eenvoudige voor 35 fr."

Het gaat dus om kortstelige pijpen voor de 'gewone' man. Zie afb. 1.

Afb. 1 Franse kasjotte pijpen (Duhamel du Monceau)

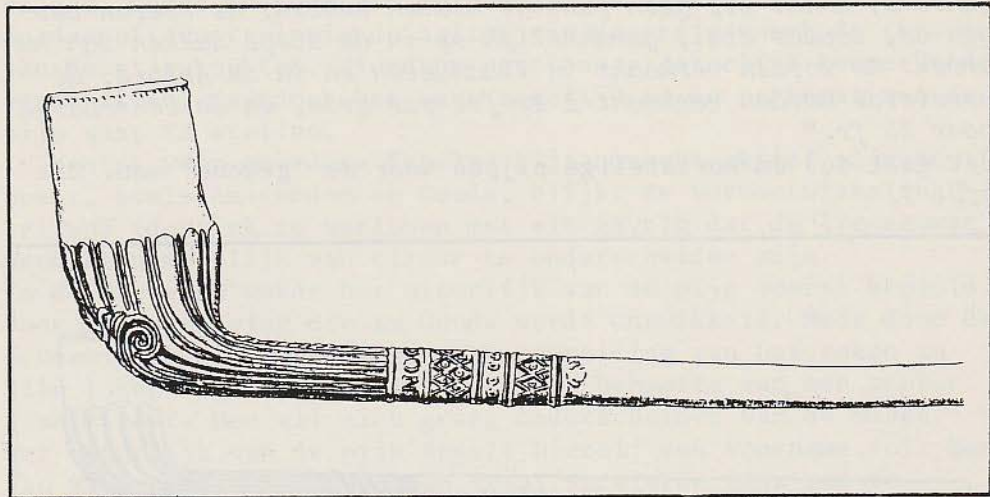
Diderot (3) omschrijft de pijp enige jaren later als volgt: "...men geeft deze naam aan pijpen die geen puntig aanhangsel of hiel van klei hebben."

Uit het voorgaande mogen we aannemen, dat de oorspronkelijke naamgeving uit Frankrijk afkomstig is. Maar hiermee is de naam nog niet verklaard. Volgens Deunff (4) worden pijpenpotten ook 'cajottes' genoemd. Dit is waarschijnlijk afgeleid van het

Franse woord 'cagnotte', wat 'pot' betekent, echter in relatie met 'spelen', dus bijv. 'jackpot'. Ook dit biedt dus allerm minst een bevredigende oplossing, maar de oorsprong van de benaming moet zeker in Frankrijk gezocht worden.

Duidelijk is wel, dat een belangrijk gedeelte van de geproduceerde kasjotte pijpen voor de export bestemd was.

Dit blijkt uit de gegevens die bekend zijn over Philip Hoogenboom (5), pijpenmaker te Alphen aan den Rijn, die miljoenen pijpen in Frankrijk en het Oostzeegebied afzette. (Afb. 2)

Afb. 2 Kasjotte pijp uit Alphen. Dit type pijp heeft een steellengte van ca. 19 cm.

NOTEN

- 1 J. Verdam. *Middelnederlandsch handwoordenboek*. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1981.
- 2 M. Duhamel du Monceau. *L'Art de faire les pipes à fumer le tabac*. 1771.
- 3 Diderot et d'Alembert. *Encyclopédie et dictionnaire méthodique*. 1789.
- 4 J. Deunff. *Pipes et tabacs en Bretagne autrefois*. S.P.R.L. Sodim, Bruxelles, 1977. Blz. 31.
- 5 J. van der Meulen. *De "Gouwenaars" van Alphen aan den Rijn*. Repro-Holland, Alphen aan den Rijn, 1986. Blz. 32.